

ПРОБЛЕМИ ПРАВООХОРОННОЇ ТА ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 347.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-1.10>

М. Б. Майка, адвокат, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права
Галицького фахового коледжу імені Вячеслава Чорновола

МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СУДОЧИНСТВА ЯК ЧИННИК, ЩО СПРИЯЄ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД НА СТАДІЇ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ

У статті досліджується тематика матеріально-технічного забезпечення судової системи, як чинник, що сприяє реалізації права на справедливий суд на стадії перегляду судових рішень. Автором встановлено, що матеріально-технічне забезпечення суду апеляційної та касаційної інстанції може впливати на рівень доступності та якості правосуддя, а також на довіру громадян до судової влади. Важливим є дослідження різних аспектів матеріально-технічного забезпечення судової системи, таких як доступність судових будівель та обладнання, якість інформаційно-комунікаційних технологій, стан забезпечення суддів та працівників апарату, наявність та якість програмного забезпечення для автоматизації судових процесів тощо. Результати такого дослідження можуть виявитися корисними для покращення матеріально-технічного забезпечення судової системи, що в свою чергу може позитивно вплинути на реалізацію права на справедливий суд. У статті досліджено проблемні питання, які виникають на стадії касаційного перегляду судових рішень, зокрема, дотримання передбаченого законом та гарантованого державою права на справедливий суд. Проаналізовано зусилля судової влади, які спрямовані на найбільш ефективне виконання своїх функцій та затвердження принципу справедливості як мети правосуддя. ослідженням виокремлено проблеми сучасного стану та перспектив вдосконалення системи матеріально-технічного забезпечення організації судочинства, як чинника що впливає на реалізацію права на справедливий суд на стадії перегляду судових рішень. Автором встановлено, що належне матеріально-технічне забезпечення організації судочинства на стадії перегляду судових рішень є чинником, що створює передумови для реалізації права на справедливий суд, оскільки суд апеляційної та касаційної інстанції характеризується «остаточністю» винесених рішень. Однією із передумов для виконання гарантій незалежності суддів є належне матеріально-технічне забезпечення організації судочинства, що повинно бути впроваджене шляхом визначення та виконання окремих бюджетних програм. Матеріально-технічне забезпечення організації судочинства на стадії перегляду судових рішень доцільно оптимізувати шляхом раціоналізації використання бюджетних коштів, в тому числі шляхом запровадження електронного судочинства. Дослідження вказує на актуальність та невичерпність проблематика системи матеріально-технічного забезпечення організації судочинства, як чинника, що впливає на реалізацію права на справедливий суд на стадії перегляду судових рішень та створює передумови для майбутніх наукових досліджень у зазначеній сфері.

Ключові слова: право на справедливий суд, касаційне оскарження судових рішень, матеріальне забезпечення суду, гарантії незалежності суддів.

M. B. Maika. Material and technical support of the organization of the judiciary, as a factor affecting the realization of the right to a fair trial at the stage of review of court decisions

The article examines the material and technical support of the judicial system as a factor contributing to the realization of the right to a fair trial at the stage of review of court decisions. The author found that the material and technical support of the court of appeal and cassation can affect the level of access and quality of justice, as well as the trust of citizens in the judiciary. It is important to study various aspects of the logistical support of the judicial system, such as the availability of court buildings and equipment, the quality of information and communication technologies, the state of support for judges and staff, the availability and quality of software for automating court processes, etc. The results of such a study may be useful for improving the logistical support of the judicial system, which in turn may positively affect the realization of the right to a fair trial. The article examines problematic issues that arise at the stage of cassation review of court decisions, in particular, compliance with the law-enforced and state-guaranteed right to a fair trial. The efforts of the judicial authorities, which are aimed at the most effective performance of their functions and approval of the principle of justice as the goal of justice, are analyzed. The study singled out the problems of the current state and prospects for improving the system of material and technical support of the organization of the judiciary, as a factor affecting the realization of the right to a fair trial at the stage of review of court decisions. The author

© М. Б. Майка, 2023

established that the proper material and technical support of the organization of the judiciary at the stage of review of court decisions is a factor that creates prerequisites for the realization of the right to a fair trial, since the court of appeal and cassation is characterized by the "finality" of rendered decisions. One of the prerequisites for the fulfillment of guarantees of the independence of judges is the proper material and technical support of the organization of the judiciary, which must be implemented by defining and implementing separate budget programs. It is advisable to optimize the material and technical support of the judicial organization at the stage of review of court decisions by rationalizing the use of budget funds, including by introducing electronic judicial proceedings. The study points to the relevance and inexhaustibility of the problems of the system of material and technical support of the organization of the judiciary, as a factor that affects the realization of the right to a fair trial at the stage of review of court decisions and creates prerequisites for future scientific research in the specified area.

Key words: the right to a fair trial, cassation appeal of court decisions, material support of the court, guarantees of independence of judges.

Постановка проблеми. Матеріально-технічне забезпечення судової системи може впливати на рівень доступності та якості правосуддя, а також на довіру громадян до судової влади. Важливим є дослідження різних аспектів матеріально-технічного забезпечення судової системи, таких як доступність судових будівель та обладнання, якість інформаційно-комунікаційних технологій, стан забезпечення суддів та працівників апарату, наявність та якість програмного забезпечення для автоматизації судових процесів тощо. Результати дослідження можуть виявитися корисними для покращення матеріально-технічного забезпечення судової системи, що в свою чергу може позитивно вплинути на реалізацію права на справедливий суд. Забезпечення справедливого судочинства є однією з основних функцій держави, і від матеріально-технічного забезпечення судової системи залежить ефективність виконання цієї функції. Недостатнє матеріально-технічне забезпечення може бути причиною порушення процесуальних гарантій учасників судового процесу та порушення прав людини на справедливий суд. Забезпечення судової системи сучасним обладнанням та технологіями може сприяти підвищенню ефективності роботи судів та покращенню якості прийнятих рішень. З огляду на наведене, дослідження теми може сприяти підвищенню уваги до проблем матеріально-технічного забезпечення судової системи та сприяти вдосконаленню її роботи в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемні питання, пов'язані з реалізацією права на справедливий суд на стадії касаційного перегляду судових рішень досліджували багато вчених та науковців, такі як А. В. Помазанова, О. А. Борисова, М. В. Сидоренко, П. Д. Гуйван, М. С. Ковтун, І. В. Бейцун, Т. М. Пушкарьова, О. Штефан, Л. Зуєвич, А. Б. Медвідь, Н. В. Шелевер, М. Савчин, С. Шевчук, В. Буткевич та інші.

Мета статті полягає в дослідженні сучасного стану матеріально-технічного забезпечення судової системи, як чинника, що впливає на реалізацію права на справедливий суд на стадії перегляду судових рішень.

Результати. Основним етапом формування сучасного українського суспільства є перехід від одних фундаментальних принципів побудови держави до інших. Жоден перехід не може пройти без наслідків, і одним з характерних наслідків перехідного періоду для України, на жаль, є корупція. У Конституції України було задекларовано курс держави на європейську інтеграцію, що передбачає в тому числі і приведення нормативних актів у відповідність до основоположних принципів європейської спільноти. Варто зазначити, що майже всі країни пострадянського простору пройшли або проходять етап перехідного правосуддя та максимально зменшили рівень корупції. При неналежному функціонуванні судової влади через відсутність матеріально-технічного забезпечення, громадянам не забезпечується здійснення правосуддя, і верховенство права опиняється під загрозою, а це може призвести до нестабільності чи навіть серйозного конфлікту у суспільстві. Відсутність належного матеріально-технічного забезпечення створює корупційні ризики, що в свою чергу можуть створювати перешкоди для реалізації права на справедливий суд. Тому доцільним є вдосконалення механізмів, які спрямовані на запобігання та протидію корупції, включаючи процес добору на посаду, навчання, оцінки та призначення суддів, проведення перевірок, дисциплінарних стягнень та застосування санкцій до суддів. Вирішення цих проблем є важливим завданням для судової влади України, оскільки від цього залежить рівень довіри громадськості до судової системи та її ефективності, що в свою чергу сприяє реалізації права на справедливий суд.

Поліщук А. розробив класифікацію чинників недотримання права на справедливий суд у системі правосуддя зумовлених наявністю корупційних ризиків, серед яких виділяються політичні, фінансово-матеріальні, організаційно-інституційні, економічні, морально-етичні, психологічні та організаційно-правові. Особливу увагу звертається на проблему не врегульованості деяких правовідносин законодавством, що зводить до мінімуму незалежність суддів та сприяє зловживанню їх процесуально-правовим статусом та службовим становищем [7].

Кравчук В. наводить ряд механізмів та інструментів, які допомагають зменшити ризик недотримання принципів справедливості в ході судочинства зумовлених корупційними ризиками у судових апеляційних та касаційних інстанціях. Зокрема, до таких механізмів він відносить збільшення розміру суддівської винагороди, її диференціацію в залежності від інстанції, соціальне та матеріальне забезпечення діяльності судді, механізм усунення потенційного конфлікту інтересів та впровадження механізму антикорупційного самоконтролю суддів [3].

Не менш важливим чинником підвищення довіри до судової системи, що в подальшому спричинить гарантування права на справедливий суд є сприяння підвищенню рівня правосвідомості та правової культури громадян, а також вдосконалення законодавства, що регулює процес розгляду судових справ.

Основними механізмами оптимізації правосуддя, за пропозицією Колодяжного М., є демократизація правосуддя, стабільний розвиток економіки, модернізація менеджменту системи правосуддя та формування у суспільстві правової культури. Важливо зазначити, що ці механізми потребують тривалого часу для досягнення результату і мають загальнонаціональний характер [2]. Крім того, Колодяжний М. пропонує використання спеціальних стратегій боротьби з корупцією, які можуть бути більш ефективними та мають вужчий характер дії. Серед таких стратегій можна виділити оптимізацію роботи системи правосуддя, посилене здійснення фінансового контролю та контролю за рухом активів суддів, залучення громадськості до діяльності судів, розширення міжнародного співробітництва тощо.

Отже, неналежне матеріально-технічне забезпечення процедури судочинства може тягнути за собою виникнення корупційних ризиків, що негативно відобразить стан забезпечення права на справедливий суд, тому доцільним є функціонування дієвих інституцій, які покликані мінімізувати прояви корупції особливо на стадії апеляційного та касаційного перегляду судових рішень, оскільки саме апеляційна та касаційна інстанція характеризується остаточністю вирішення справи.

Не менш важливим чинником забезпечення права на справедливий суд є належне матеріальне забезпечення суддів та працівників судової системи. Зазначені чинники є гарантіями справедливого судочинства. Відповідно до пункту 6 «Оплата праці та соціальний захист» Європейської хартії про статус суддів, рівень оплати праці суддів повинен відповідати їх посаді та обов'язкам, щоб забезпечити їм захист від тиску, що виникає внаслідок їх судових рішень або поведінки на суді. Суддям надаються соціальні пільги відповідно до положень Європейської хартії про статус суддів, які передбачають гарантії захисту від соціальних ризиків, зокрема хвороби, пологів, інвалідності, смерті та пенсійного забезпечення.

Згідно з принципами незалежності органів судової влади, які встановлені Генеральною Асамблеєю ООН, головні принципи включають: 1) чітко визначені терміни повноважень суддів; 2) гарантії безпеки суддів; 3) належні умови праці та винагорода для суддів, прийнятний вік на пенсію; 4) об'єктивні критерії кар'єрного зростання, що враховують рівень здібностей, досвіду, моральних якостей тощо [10].

Крім того, стаття 135 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» передбачає можливість надання інших додаткових виплат та компенсацій, зокрема: компенсації за виконання додаткових обов'язків, пов'язаних із забезпеченням функціонування суду; компенсації за роботу в умовах підвищеної небезпеки, якщо ця робота пов'язана з виконанням службових обов'язків; компенсації за виконання обов'язків під час відрадженої в інше місце роботи; компенсації за виконання роботи в нічний час, у вихідні та святкові дні; компенсації за користування житлом, забезпеченням транспорту та іншими матеріальними благами; інших додаткових виплат та компенсацій, передбачених законодавством.

Важливо зазначити, що суддівська винагорода повинна бути достатньою для забезпечення гідного рівня життя для суддів та їхніх сімей. Це важливо для забезпечення незалежності суддів та їхньої невідчужності. Також важливо, щоб процес встановлення розміру суддівської винагороди був прозорим та об'єктивним, щоб уникнути можливості будь-якого тиску на суддів у цьому питанні.

Базовий розмір посадового окладу судді апеляційного суду становить – 50 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року.

Базовий розмір посадового окладу судді касаційного суду становить – 75 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року.

Відповідно до ст. 7 ЗУ «Про Державний бюджет України на 2022 рік» прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць у розмірі з 1 липня – 2508 гривень.

Отже, станом на серпень – листопад 2022 року суддівська винагорода судді апеляційного суду, без урахування регіональних коефіцієнтів та доплат, становить: $50 * 2508 \text{ грн} = 125\,400 \text{ грн}$, де: 50 – кількість прожиткових мінімумів для працездатних осіб, які становлять заробітну плату судді апеляційного суду; 2508 грн – прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць у розмірі з 1 липня 2022 року.

Станом на серпень – листопад 2022 року суддівська винагорода судді касаційного суду, без урахування регіональних коефіцієнтів та доплат, становить: $75 * 2508 \text{ грн} = 188\,100 \text{ грн}$, де: 75 – кількість прожиткових мінімумів для працездатних осіб, які становлять заробітну плату судді апеляційного суду; 2508 грн – прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць у розмірі з 1 липня 2022 року.

Проведемо порівняння із розміром заробітної плати суддів касаційного суду Великої Британії та ФРН. Розмір заробітної плати судді касаційного суду у Великій Британії у 2022 році становив близько 226 193 фунтів стерлінгів за рік, що еквівалентно приблизно 9 807 728,48 грн, тобто середня заробітна плата на місяць становила 18 849,41 фунтів стерлінгів, що еквівалентно близько 817 310,41 грн. Заробітна плата судді касаційного суду ФРН у 2020 році становила 7052,47 євро, що еквівалентно приблизно 226 948,48 грн [10].

Суддівська винагорода є однією з основних гарантій забезпечення неупередженого перегляду рішень у цивільних справах судами апеляційної та касаційної інстанцій. Однак, при порівнянні розмірів заробітної плати суддів апеляційного та касаційного судів України, Великої Британії та Федеративної Республіки

Німеччина, варто відзначити, що на рівні міжнародного співставлення зарплати суддів у різних країнах можуть відрізнятися значно. У країнах, що розвиненіші за економікою та мають більший бюджет на правосуддя, заробітна плата суддів може бути вищою, ніж в Україні.

Саме через створення системи належного матеріально-технічного забезпечення судочинства створюються передумови для незалежності суддів, як важливої складові ефективного правосуддя. Достатнє матеріальне забезпечення суду дозволяє забезпечити незмінюваності складу суду та дотриманням правових процедур у проведенні правосуддя відповідно до положень процесуального законодавства.

Деякі науковці зазначають, що фактично належне фінансування судової гілки влади складається із: належного матеріально-технічного забезпечення діяльності суду та належної оплати праці суддів [7]. Незалежність та належне функціонування судової влади забезпечується також належною оплатою праці працівників апарату судів, які відіграють важливе значення в організаційному забезпеченні функціонування судової влади.

Для забезпечення ефективного функціонування судової системи, законодавство передбачає окрему процедуру фінансування та організаційного захисту професійної діяльності судів, а також належне соціальне та матеріальне забезпечення суддів. Окрім цього, діяльність судів підлягає контролю з боку органів самоврядування та органів суддівського врядування.

Законодавство також передбачає спеціально визначені засоби забезпечення особистої безпеки суддів та членів їх сім'ї, а також їх майна. Закон України «Про судоустрій та статус судів» містить ряд гарантій для забезпечення ефективної діяльності суддів, серед яких є забезпечення адекватних житлових умов та задоволення потреб суддів, пов'язаних з їх професійною діяльністю. Крім того, судді та їх сім'ї перебувають під державним захистом, їм надається соціальне страхування та виплачується вихідна допомога при виході на пенсію. Наділений посадою суддям також гарантується право на безоплатне медичне обслуговування в державних закладах охорони здоров'я.

Відповідно до ч. 2 ст. 146 ЗУ «Про судоустрій та статус судів» забезпечення функціонування судової влади передбачає: 1) окреме визначення у Державному бюджеті України видатків на утримання судів не нижче рівня, що забезпечує можливість повного і незалежного здійснення правосуддя відповідно до закону; 2) законодавче гарантування повного і своєчасного фінансування судів; 3) гарантування достатнього рівня соціального забезпечення суддів.

Усі зазначені заходи, що спрямовані на збереження суддівських гарантій, потребують матеріального та технічного забезпечення з боку держави. В процесі оптимізації судочинства зазначені питання повинні набувати пріоритетного значення, оскільки забезпечення фінансової незалежності суддів є важливою передумовою для забезпечення справедливості та дотримання прав людей в правовій державі.

Україна в останні роки почала досить стрімко переводити засоби комунікації у цифрову, електронну та інформаційну форму. Даний процес пов'язаний не лише із тим, що Україна прагне рухатись в одному напрямку із найбільш розвиненішими державами світу, а й з пандемією коронавірусної хвороби (COVID-19) та введенням воєнного стану.

Системний аналіз принципів, закріплених у ч. 1 ст. 6 Конвенції, дозволяє зробити висновок, що реалізація електронного правосуддя жодним чином не перешкоджає забезпеченню права на справедливий суд та суттєво сприяє раціональному використанню коштів, що спрямовані на забезпечення організації правосуддя. Автором встановлено, що суб'єктів господарювання та юридичних осіб приватного права держава повинна стимулювати для використання електронних засобів при здійсненні судочинства, оптимізації та спрощення процедури звернення до суду та судового розгляду. Таке стимулювання, може бути здійснено шляхом зменшення ставок судового збору, витрат пов'язаних із розглядом справи, зниження податкового навантаження на заробітну плату ІТ-спеціалістів [18].

З огляду на наведене, впровадження електронного судочинства, в тому числі на стадії перегляду судових рішень, повинно сприяти більш раціональному використанню фінансових ресурсів, які спрямовує держава на організацію судочинства, що в свою чергу створює передумови для реалізації права на справедливий суд.

Висновки та перспективи. Дослідженням виокремлено проблеми сучасного стану та перспектив вдосконалення системи матеріально-технічного забезпечення організації судочинства, як чинника що впливає на реалізацію права на справедливий суд на стадії перегляду судових рішень.

На підставі проведеного дослідження формуємо наступні висновки:

– належне матеріально-технічне забезпечення організації судочинства на стадії перегляду судових рішень є чинником, що створює передумови для реалізації права на справедливий суд, оскільки суд апеляційної та касаційної інстанції характеризується «остаточністю» винесених рішень;

– однією із передумов для виконання гарантій незалежності суддів є належне матеріально-технічне забезпечення організації судочинства, що повинно бути впроваджене шляхом визначення та виконання окремих бюджетних програм;

– матеріально-технічне забезпечення організації судочинства на стадії перегляду судових рішень доцільно оптимізувати шляхом раціоналізації використання бюджетних коштів, в тому числі шляхом запровадження електронного судочинства.

Дослідження вказує на актуальність на невичерпність проблематика системи матеріально-технічного забезпечення організації судочинства, як чинника, що впливає на реалізацію права на справедливий суд на стадії перегляду судових рішень та створює передумови для майбутніх наукових досліджень у зазначеній сфері.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України. Закон України від 08 липня 2010 року № 2456-VI. Дата оновлення: 27.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#top> (дата звернення: 01.08.2022).
2. Г. Я. Тріпільський. Звуження підстав для касаційного оскарження судових рішень у світлі права на суд. *Знання європейського права*. Випуск 2. 2021. С. 53–56. URL: <https://doi.org/10.32837/chem.v0i2.204> (дата звернення: 20.09.2022).
3. Гуйван П.Д. Право на справедливий суд: сутність та темпоральні виміри за міжнародними стандартами: монографія. Харків : Право, 2019. 584 с.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1960. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 20.09.2022).
5. Конституція України. Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/conv#top> (дата звернення: 01.08.2022).
6. Конституція України: Закон від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 20.09.2022).
7. Леськів С. Р., Машталір Х. В., Цибульський Ю. І. Фінансування судової гілки влади України як гарантія суддівської незалежності: *Молодий вчений*, 2017, № 5. С. 249–253. URL: https://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=molv_2017_5_60 (дата звернення: 01.08.2022).
8. Майка М. Б., Трач О. М. Перегляд судових рішень у цивільному процесі України в касаційному порядку: правовий аналіз законодавчих змін 2020 року. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2020. № 43. С. 116–120. URL: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.43.26> (дата звернення: 20.09.2022).
9. Монаєнко А. Деякі питання допуску для перегляду судових рішень ВС. URL : <http://jur-gazeta>. (дата звернення: 20.01.2021).
10. Олег Ткачук. Чи справедливі українські судді. *Закон і Бізнес*. 2016. URL: <https://zib.com.ua/ua/120851.html> (дата звернення: 20.09.2022).
11. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 квітня 2018 року у справі № 910/12294/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 20.03.2020).
12. Про захист прав і основоположних свобод людини. Європейська конвенція від 03.09.1953 року № 995_004. Дата оновлення: 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#top (дата звернення: 01.08.2022).
13. Про судоустрій та статус суддів. Закон України від 02 червня 2016 року №1402-VIII. Дата оновлення: 22.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#top> (дата звернення: 01.08.2022).
14. Рекомендації № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів» від 13 жовтня 1994 року № 994_323. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323#Text (дата звернення: 01.08.2022).
15. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Лавентс проти Латвії» (“Lavents v. Latvia”) від 28.11.2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_175#Text (дата звернення: 01.08.2022).
16. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Сокурєнко і Стригун проти України» (“Sokurenko and Strygun v. Ukraine”) від 20.07.2006 р., заяви № 29458/04, № 29465/04. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_115#Text (дата звернення: 01.08.2022).
17. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 20.01.2021).
18. Maksym Maika. The Implementation of E-justice within the Framework of the Right to a Fair Trial in Ukraine: Problems and Prospects. *AJEE*. 2022. С. 249–262. URL: <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-5.2-n000320> (дата звернення: 20.09.2022).